

KIFUTÁS

Sós kútba tesznek

TÓTH PÉTER PÁL

GULÁGTÓL AZ OROSZ MÚFORDÍTÁSIG: EGY RENDKÍVÜLI ÉLETÚT DOKUMENTUMA.

Galgóczy Árpád a Gulágon tanult meg oroszul, magához hasonló száműzöttektől, a szovjetállam képviselőiben gyötretésükről gondoskodó katonáktól, hivatalnokoktól s köztörvényes bűnözőktől. Húsz évre ítélte a Magyarországon annak felszabadítása után tartósan berendezkedő, az ország területén jogilag teljesen abszurd módon letartóztatásokat foganatosító s ítéleteket hozó megszálló. A haza csak 1958-ban tért egykori rab ezek után egész életét az orosz nyelvű irodalom, mindenek előtt a romantikus költészet magyar nyelvre történő átültetésének szentelte. Így, dióhéjban is egyszerre vérfagyasztó és felemelő a történet, amelybe Gulyás Gyula filmje lassan, óvatosan, az információk késleltetésének rafinált eszközét előszeretettel alkalmazva bevon.

Előbb egy ünnepezt fordítót látunk, aki beavat a lermontovi s puskinsi poézis rejtelmibe – a váratlanul elhangzó „Karaganda” szó ki is lóg az emelkedett kontextusból. Majd a fordítói pályakezdés

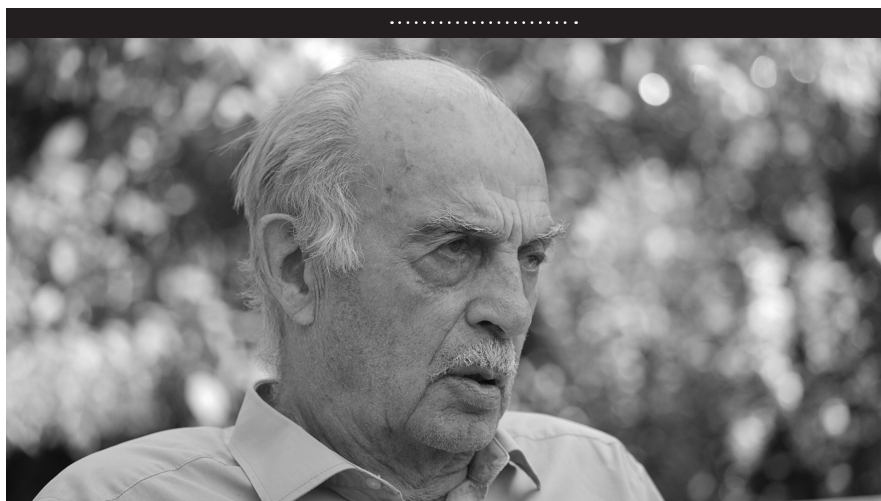
nehézségei kapcsán értesülünk a szovjet lágerekben eltöltött időről. S még a csak ez után sorra kerülő szenvedéstörténet is egyféle művészi aspektusból bontakozik ki, míves grafikákon időzik a kamera – hiszen a film hőse rajztudásának köszönhetette túlélését: ügyes portréit védelemmel és a lágerban jól hasznosítható javakkal honorálta a legdurvább nehézfűkből álló megrendelői kör. Amikor pedig azt gondolnánk, hogy már mindent tudunk, hogy a hosszú riportok, mélyinterjúk során kirajzolódó kép ismerősen egybevág a korábbi, a közkinccsé lett irodalmi alkotások mellett épp Gulyásék (még Jánossal közös) filmje, a *Málenkij robot* által is feltárt képpel – kiderül, hogy még innen is van tovább: embertelen körülmények és mindennaposá vált, nyomorúságos halálesetek ide, rablógylkosok és kanibálok oda, még mindig nem járunk a legsötétebb ponton. Az egyenes tartású öregúr számára nem a tábor rettenete, hanem a szovjet katonák erőszak-tétele után öngyilkossá

„A zsigeri gyűlöletet legyőzni”
(Galgóczy Árpád)

lett anya elvesztése a legszörnyűbb, máig ható trauma. *Innen* az orosz kultúra elkötelezett közvetítőjévé válni pedig páratlan szellemi (értsd: spirituális) erőről tanúskodik. Annak példázata ez, hogy a zsigeri gyűlöletet legyőzni, az indulatokon uralkodni csak a kultúra képes, mert a kultúra: találkozás.

A linearitásról lemondó, a mélyebb megértést a körkörös építkezéssel elősegítő elbeszélésmód mindig is ott kísértett Gulyás Gyula munkáiban, már a Gulyás Jánossal közös alkotásokban is fel-felbukkant, de itt, ebben a filmben teljesedik ki először. Ahogy feltáruznak a kamaszként a Szovjetunióba hurcolt, később a legkeményebb munkatáborból túlélő, sőt, odakint családot is alapító s haza csak egy magyar követségi hivatalnok személyes kockázatvállalásának köszönhetően térő Galgóczy sorsának újabb s újabb rétegei, az nem egyszerű történetmondás, hanem a főhős világába, gondolkodásmódjába, élettapasztalataiból leszűrt filozófiájába történő beavatás kísérlete. Ami akkor is egyedülálló fegyvertény, ha a film maga megformáltságában nem tud maradéktalanul eleget tenni ennek a nemes célkitűzésnek. Annak szembeötlő nyoma, hogy a tíz éven át forgatott portrét a rendező saját kezdeményezésből és pénzből, az éppen megfizethető stábbal vagy akár stáb nélkül, súlyos kívánnivalókat hagyó technikai körülmények közt készítette, csak az egyik, kisebbik probléma. Zavaróbb, ahogy a Galgóczy önéletírásából beemelt részleteket (és ilyen elég sok van) egy amatőr szintársulat illusztratív árnyjátékával *festi alá*. Az egyébként szokatlan s ezért eleinte érdekes formai megoldáshoz rendelt tartalom (a túlságosan is kézenfekvő, a merő imitáción kívül egyéb jelentést nem hordozó életképek sora) így sajnos nem megoldja, hanem csak még inkább kiemeli az irodalmi szövegek dokumentumfilmben történő beemelésének problémáját.

KIFUTÁS – Vonzások és vallomások Arkasa **hudozsnyik Galgóczy Árpád életéből és emlékeiről** – magyar dokumentumfilm, 2009-2018. Rendezte, írta: **Gulyás Gyula**. Kép: **Tóth Gergely, Gulyás Gyula, Pápai Gergely** és mások. Vágó: **Tóth Gergely**. Riporter: **Gulyás Gyula, Nyakas Szilárd**. Szakértő: **Geréb Anna, Kovács Kitti, Sárközy Réka**. Narrátor: **Kárpáti Levente**. Producer: **Osgyáni Gábor**. Gyártó: **Kunt Ernő Képipró Műhely, Bodográf**. Támogató: **Gulág Emlékbizottság**. 103 perc.

LAJKÓ – CIGÁNY AZ ÚRBEN

A sztratoszférába és tovább

BASKI SÁNDOR

Lengyel Balázs első rendezésében a *TANÚ HUMORÁT PRÓBÁLJA ÖSSZEHANGOLNI A KAURISMÁKI-FILMEK MELANKÓLIÁJÁVAL.*

Lengyel Balázs 2016-os rövidfilmje már megelőlegezte későbbi nagyjátékfilmes debütálását. Az ismert orosz népmesét átíró *Répa* komikus alaphelyzettel indít – Andrej egy óriási sárgarépát talál a birtokán, amit a felesége és a kislánya segítségével sem tud kihúzni a földből –, de gyorsan ráfagy a néző arcára a mosoly, amikor a bálnaméretű zöldségért zajló harc a közeli atomerőmű munkatársaival gyilkosság-sorozatba torkollik. A provokatív cím és a színopszis a *Lajkó – Cigány az úrben* esetében is vígjátéki folytatást ígér, de a közönség elvárásai ezúttal is csak részben teljesülnek.

Ha rendezőként újoncnak is számít Lengyel, mint forgatókönyvíró már letette a névjegyet. A Lovas Balázssal közösen jegyzett *Kojot*, illetve az HBO sorozata, az *Aranyélet* alapján erősen foglalkoztatják a közéleti témák, azon belül is a hatalommal, a

„Tologatják a nagypolitika sakkasztélyán” (Keresztes Tamás és Gyabronka József)

korrupt rendszerrel akarata ellenére szembekerülő kisember kálváriája. A *Lajkó*nak is ez a központi konfliktusa, címszereplőjét ráadásul duplán sújtja a sors és a történelem – az 56-ban bevonuló szovjet hadsereg mint forradalmárt tartóztatja le (tévesen), a magyar hatóságok, és később az oroszok Bajkonurban pedig a cigánysága miatt kezelik alacsonyabb rendű, feláldozható állampolgárgént. Lajkót, Pelikán elvtárshoz hasonlóan, bábúként tologatják a nagypolitika sakkasztélyán a kommunista fejesek, de amíg Bacsó Péter kisembere csak annyit szeretne, hogy hagyják békében élni, Lengyel hősiének ambíciói, álmái vannak. A rendező mintaszerűen, a hollywoodi forgatókönyvíró tankönyveket követve ágyaz meg a Serbán Lajosként anyakönyvezett férfi motivációinak: Lajkó még gyerekként, egy félresikerült rakétakísérlésben megöli az édesanyját, és attól kezdve egyetlen célja, hogy feljusson az úrbe bocsánatot kérni tőle. Nála a tudomány, illetve a technika iránti rajongás és a természetfeletiben való hit tökéletesen megfér egymás mellett.

Karmazsin Jenő elvtárs, a Kunmadarasi Vörösiszap Termelőszövetkezet elnöke hasonlóan izgalmas figura, Lajkó egyenrangú partnerévé emelése kiváló dramaturgiai döntés. A főhőst mentoráló férfi hit-hű kommunista, Gyabronka József árnyalt alakításá-

nak köszönhetően azonban nem válik belőle karikatúra, őszinte érzelmi reakcióival izgalmasan ellenpontozza a faarcú, Buster Keatont idéző Lajkót (Keresztes Tamás is lelitalát a szerepben.)

Lengyel a miliőt is elsőfilmesztől szokatlan magabiztossággal teremt meg. A helyszínnek a tanyasi putritól a börtönudvaron át a bajkonuri úrállomásig enyhén stilizáltak, ugyanakkor egy realista igénytelenséggel készült kosztümös történelmi filmből se lógnának ki, még ha néhol észre is lehet venni a kényszerű spórolás nyomait. A Réder György operatőri munkáját is dicsérettel átgondolt, egységes látványvilág nem egy abszurd mese, hanem egy lehetséges alternatív múlt hihető kulisszája.

Ezeken a kereteken belül működhetne vegyítés a szatíráként a film *A tanú* után szabadon, egy-egy pillanatra – például a vallatási jelenetben – sikerül is megidézni Bacsó klasszikusának szellemiségét, de Lengyel nem akarta egyetlen műfaj és stílus mellett elkötelezni magát. Minden szellemes poénra jut egy olcsóbb, a magyar vígjáték kabareé hagyományaira építő gag (lásd: Brezsnyev, mint meleg KB-titkár), illetve karikatúra (ilyen Lajkó apja, aki az *Üvegtigris*be jobban passzolna, mint ide), ráadásul a rendezőnek az időzítés sem erőssége. A tragédiáktól sújtott különc figurák és a (túl) hosszán kitarított kínos szituációk inkább egy Kaurismäki-filmbe illenek, de hiába beszéli Lengyel ezt a nyelvet is jól, a harsányabb, populistább megoldásokat nem tudja közös nevezőre hozni vele.

Filmje innen nézve kudarc, de olyan, amelyre nyugodtan lehet büszke. Rutintalan rendezőként választhatna volna a könnyebb sikerrel kecsegtető súlytalan bohóckodást is, ehelyett kockázatot vállalt, és megpróbálta a műfaji igényeket összehangolni a szerzői ambícióival, elmondva közben a kisebbségi létről és a kirekesztettség élményéről is valami érvényeset.

LAJKÓ – CIGÁNY AZ ÚRBEN – magyar, 2018. Rendezte: **Lengyel Balázs**. Írta **Lengyel Balázs** és **Lovas Balázs**. Kép: **Réder György**. Zene: **Balázs Ádám**. Vágó: **Kis Wanda**. Producer: **Pusztai Ferenc**. Szereplők: **Keresztes Tamás** (Lajkó), **Gyabronka József** (Karmazsin), **Pálffy Tibor** (Flórián), **Bohdan Benyuk** (Brezsnyev). Gyártó: **KMH Film**. Forgalmazó: **Vertigo Média**. 90 perc.

/// **MÁRIA MAGDOLNA**

A tizenharmadik apostol

/// **GELENCSÉR GÁBOR**

A MÁRIA MAGDOLNA KÖVETI A JÉZUS-FILMEK HAGYOMÁNYÁT, AMENNYIBEN A KORSZELLEMHEZ IGAZÍTJA AZ EVANGÉLIUMI TÖRTÉNETET.

Ismeretterjesztés, politikai szándék és drámaiság egyaránt áthatja Garth Davis vállalkozását, méghozzá ebben az erősrendben: a Mária Magdolnát övező, nem kis részben korábbi filmekkel is támogatott félreértések eloszlatása dicséretes dolog; a megváltástörténet feminista olvasata minden ideologikussága ellenére igencsak időszerű; s végül e tételek illusztrálását átélhetővé teszi a címszereplő és Jézus kapcsolatának néhány megrendítő, *emberi* pillanata.

Mária Magdolna bibliai alakjának megítélésében különös módon járt el a vallási hagyomány, s ebben nem kis része lehetett a patriarchális szemléletnek. Bűnösségére Lukács és Márk evangéliuma utal, miszerint Jézus hét démont űzött ki belőle. Ez alapján azonosítják őt a szintén Lukácsnál, de korábbi jelenetben szereplő, ám néven nem nevezett bűnös asszonnyal, aki megmosta és hajával törölte meg Jézus lábát, majd megkenste illatos olajjal. Így lett Mária Magdolnából

prostituált, az apokrif iratokban – meg *A Da Vinci-kódban* – Jézusba szerelmes asszony, sőt a felesége és gyermekének anyja. Mindehhez képest az evangéliumokban még a gyanúsításra okot adó jelenetek is épp ellentétes értelműek, hiszen Jézus a *bűnösök* megváltását hirdeti, a lábát megmosó bűnös asszony jelenete pedig annak a példabeszédnek az elmondására nyújt alkalmat, amely a bűn és a bűnbocsánat nagysága közötti korreláció igencsak felforgató összefüggésére világít rá. Mária Magdolnát azonban legtöbbször Jézus kereszthalálának, sírba helyezésének és feltámadásának *első* tanú között említik az evangéliumok, aki e tekintetben tehát megelőzi a tanítványokat. Ez nemcsak a nőiség, hanem a Jézus-történet „dramaturgiája” szempontjából is meglepő fordulat, s mint ilyen, pontosan illik a jézusi tanítás radikális természetéhez.

„Az apostolok apostolának nevezi”

(Rooney Mara)

A férfiközpontú ideológiai értelmezést Ferenc pápa nemcsak az igazság, hanem annak aktuális üzenete miatt is oszlatta el rendeletében, amely az „apostolok apostolának” nevezte a nők és a menekültek szenvedésére emlékeztető Szent Mária Magdolnát, s korábbi emléknapiját ünnepi rangra emelte az egyházban.

Davis filmje voltaképpen ennek a rendeletnek a „megfilmesítése”, ám egyáltalán nem szolgai módon. Mi több, a forgatókönyv még az evangéliumi helyekhez sem ragaszkodik: alig találunk szó szerinti átvételt, a tanítványok karaktere sem követi a

konvenciókat, s a passió történetének elbeszélése számos bátor kihagyást tartalmaz. Mária Magdolna és Jézus kapcsolata elsősorban szellemiségében hű az evangéliumokhoz, s nem a szavakban vagy a tettekben. Magdolna „back story”-ja például konfabuláció, amely inkább szimbolikus jegyeket hordoz: különös gyógyító tehetsége van, amellyel ráadásul egy újszülöttet segít világra; ő is halászként dolgozik; továbbá már inkább feminista motívumként fellázad a bátyja által erőszakkal képviselt férfuralom ellen, s így lesz Jézus követője. Tanítványként a tizenkettő mellett olyasfajta érzékenységről tesz tanúságot, amely a racionális és pragmatista szemlélettől idegen, s természetesen a nők sorsára is felhívja a figyelmet, akik szavai hatására öntudatukra ébrednek. Magdolna karakterének ilyesfajta megrajzolásához szükséges a tanítványok bizonyos fokú átértelmezése. Így ezúttal nemcsak Júdás – ahogy ezt számos feldolgozásban láthattuk –, hanem Péter is a római elnyomással szembeni lázadás vezetőjét látja meg Jézusban. Júdás viszont itt nem csalódottságában, hanem a konfliktus kiélezése és ezáltal a felkelés kirobbantása érdekében árulja el Messterét, miközben neki is megvan ehhez a saját személyes háttértörténete. A legérdekesebb azonban Jézus karaktere. Joaquin Phoenix alakításában egy bozontos szakállú, megfáradt tekintetű, vívódó, középkorú Megváltót látunk, aki többször fizikailag rosszul lesz a tömegtől, elmenekül a szerepétől, és inkább elmélkedik – Magdolna társaságában. A díszletek és a jelmezek szintén a karakterek és a történet realizmusát emelik ki. Jézus emberi arcát mutatja be a film – hogy annál jobban hangsúlyozza Mária Magdolna alakjának Rooney Mara átszellemült játékaival is felerősített szentségét. Előbbi egyértelmű erénye a filmnek, utóbbi viszont talán kissé túlkompensált küldetése.

MÁRIA MAGDOLNA (Mary Magdalene) – brit-amerikai, 2018. Rendezte: **Garth Davis**. Írta: **Helen Edmundson** és **Philippa Goslett**. Kép: **Greig Fraser**. Zene: **Jóhann Jóhannsson** és **Hildur Guðnadóttir**. Szereplők: **Rooney Mara** (Mária Magdolna), **Joaquin Phoenix** (Jézus), **Chiwetel Ejiofor** (Péter), **Tahar Rahim** (Júdás), **Ryan Corr** (József). Gyártó: **SeeSaw Films** / **Porchlight Films**. Forgalmazó: **UIP-Duna Film**. *Feliratos*. 120 perc.

KUTYÁK SZIGETE

Ugass nemzet a rasszizmusra!

KRÁNICZ BENCE

WES ANDERSON MÁSODIK BÁBFILMJÉBEN MINDEN EDDIGINÉL NYÍLTABBAN FOGLAL ÁLLÁST A GYÜLÖLKÖDÉSSEL ÉS ELNYOMÁSSAL SZEMBEN.

A filmjeik bizonyos szempontból nem is állhatnának távolabb egymástól, Quentin Tarantino és Wes Anderson pályája mégis mutat izgalmas egyezéseket. Mindketten a kilencvenes években váltak az amerikai függetlenfilm vezéralakjaivá, majd hamar kinőtték az indie-játszóteret: könnyen beazonosítható stílusuk miatt epigonok tucatjai szegődtek a nyomukba, a Sundance helyett pedig az utóbbi években már rendszeresen Cannes vagy Berlin érdeklődik legfrissebb munkáik iránt. Tudatosan alakított életművüket visszatérő alkotói és színészi gárdával, kiszámítható stílusvilággal építik – Linklaterrel vagy Soderbergh-gel ellentétben aligha érdemelhetnék ki az „ezerarcú” jelzőt a kritikusoktól.

Rendezéseik formai és tematikai zártsága egyszerre tette értékessé szerzői márkájukat és nehezítette meg a kísérletezést, 2010 körül viszont mindketten ugyanazzal a módszerrel próbáltak megújulni.

Érett fejjel, középkorú alkotókként kiléptek saját zsáner-babaházukból, és lázasan keresni kezdték a kapcsolatot a Történelemmel és a Közélettel, olyan felnőttes és unalmas dolgokkal, amelyektől korábban távol tartották magukat. A képviselői művészetben utazó Tarantino már nem éri be azzal, hogy elnyomott műfajoknak szolgált igazságot: a *Becstelen brigantyk*ban megöli Hitlert, a *Django elszabadul*ban megadja a feketéknek, ami a rabszolgaság évszázadai alatt járt volna nekik. Anderson pedig a *Grand Budapest Hotel*ben mutatta meg, hogy neki is megvan a véleménye a náciizmusról és általában a totalitárius rendszerekről. A *Kutyák szigete* ugyanezen a nyomonvonalon halad: a filmbeli Megaszaki főpolgármesterében magára ismerhet minden látszatdemokráciát működtető, autoriter vezető, a kutyákat megbélyegző kormányzati kommunikáció, majd a törvényerőre emelt szegregáció valós párhuzamait is könnyű megtalálni.

„Elnyomott műfajoknak szolgált igazságot”

Anderson nyíltan és egyértelműen foglal állást mindenféle elnyomás és kirekesztés ellen, eközben pedig megint különösképp számkivetettek közösségéről mesél, mint a pályát nyitó *Petárda* óta minden egyes filmjében. A kutyánátha miatt a szigetnyi szemétdombra száműzött Vezér, Herceg, Király, Rex és Főnök falkája ugyanolyan család, mint Tenenbaumék vagy Steve Zissou legénysége – nem a vérségi kötelék szá-

mít, hanem a hasonló érzékenység és világlátás. A becsatlakozó kisfiú, Atari kutyájának megtalálása csakhamar az elnyomó rendszer megdöntésének lehetőségét hozza magával. A hősök kettős célja az *Édes vízi élet* végső merüléséhez vagy az *Utazás Darjeelingbe* anyakereső expedíciójához hasonlóan világos küldetésnarratívát jelöl ki, ami alkalmas ad Andersonnak a jópofa epizód szereplők bevetésére és a szokásos alapossggal kitalált kisvilág feltérképezésére, persze a védjegyszerű formai eszközök (szimmetrikus kompozíciók, szín-játékok, szabályos, tengelyirányú gépmozgások) tárházát bevetve.

A *Kutyák szigete*ben az utolsó cseresznyevirág-szirom is pont ott van, ahol lennie kell, de épp ez az autisztikus aprólékoság távolíthatja el a filmet nézőitől. Az életmű előző bábanimációs darabjában, *A fantasztikus Róka úrba* még bőven szorult vagányság és szertelen energia, a *Kutyák szigete* viszont hűvösebb, kiszámítottabb és didaktikusabb munka. Anderson legfőbb vizuális leleménye ezúttal a japán motívumok beépítése, ami a kultúrák és nyelvek közötti közvetítés motívumát is frappánsan árnyalja. Mindazonáltal Megaszakit helyettesíthetné bármelyik közeljövőbeli, enyhén posztapokaliptikus metropolisz, kutyabarátok és macskahívók évezredes harca nem kötődik nemzetekhez, a bőkezűen adagolt Kurosawa-idézeteket (*Vesztett kutyától A hét samurájig*) pedig leginkább a Kurosawa- és Anderson-rajongók gyaníthatóan szűk közös metszete fogja értékelni. Ismét kínálkozik a Tarantino-párhuzam: ahogy az idősebb pályatárs másfél évtizede, a *Kill Bill*ben adózott Japán-fétisének, úgy Anderson most nyit kelet felé, a váltás pedig mindkettőjük karrierjében az összegzés igényével és a megújulás kényszerével kapcsolódik össze. Megfelelni a rajongók elvárásainak és mindig emelni a tétet; betagozódni a filmgyári elitbe és megmaradni öntörvényű művésznek – ezek bizony kutya nehéz feladatok.

KUTYÁK SZIGETE (Isle of Dogs) – amerikai, 2018. Rendezte: **Wes Anderson**. Írta: **Roman Coppola, Jason Schwartzman** és **Wes Anderson**. Kép: **Tristan Oliver**. Zene: **Alexandre Desplat**. Gyártó: **American Empirical Pictures / Indian Paintbrush / 20th Century Fox**. Forgalmazó: **Fórum Hungary**. *Feliratos* 101 perc.

